

**TÜRKİYE'DEKİ
REFAKATSİZ
SIĞINMACI
ÇOCUKLARIN
HUKUKSAL
KORUMAYA
ERİŞİMİ:
TESPİTLER VE
DEĞERLENDİRMELER**

EYLÜL 2022

Mülteci
Hakları
Merkezi

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	3
2. YÖNTEM	5
3. REFAKATSİZ ÇOCUKLARLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE TANIMLAR	7
4. ULUSLARARASI HUKUKTA REFAKATSİZ SİĞİNMACI ÇOCUKLARIN KORUNMASI	11
4.1. Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	11
4.2. Çocuk Hakları Komitesi'ne Bireysel Başvuru Usulü.....	15
4.3. Çocuk Hakları Komitesi Kararları.....	17
5. ULUSAL HUKUKTA REFAKATSİZ SİĞİNMACI ÇOCUKLARIN KORUNMASI..	21
5.1. Mevzuat.....	21
5.2. Uygulama	25
5.2.1. Tespit Sürecindeki Problemler	25
5.2.2. Kurumlar Arası Koordinasyon Eksiklikleri.....	28
5.2.3. Sığınma Prosedürlerine Erişimin Önündeki Bariyerler	29
5.2.4. İdari Gözetim Uygulamasındaki Sorunlar	31
5.2.5. Hukuki Destek ve Temsile Erişimdeki Güçlükler	32
5.3. Çocuk Mahkemeleri Nezdinde Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Talepleri.....	33
5.4. Çocuk Mahkemesi Kararları.....	35
6. REFAKATSİZ SİĞİNMACI ÇOCUKLARLA İLETİŞİMDE GÖZETİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR.....	37
7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	41
8. KAYNAKÇA.....	43

1

GİRİŞ

Mülteci Hakları Merkezi ("MHM"), Türkiye’de sığınma arayan kişilerin ulusal ve uluslararası hukukta kendilerine sağlanan korumaya erişimlerinin desteklenmesi ile göç ve sığınma alanındaki politika, mevzuat ve uygulamaların uluslararası standartlarla uyum içinde geliştirilmesine yönelik faaliyetler yürüten bir sivil toplum kuruluşudur. MHM, uzun yıllardır, Türkiye’de koruma arayan refakatsiz sığınmacı çocuklara hukuki destek hizmeti vermekte ve korumaya erişimlerini güçlendirmek için çalışmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de refakatsiz çocukların korumaya erişiminin önünde engel yaratan mevzuat, uygulama ve politikaları izleyerek, bunların dönüştürülmesi ve geliştirilmesi için çabalamaktadır.

Tek başına göç eden ya da göç yolculukları sırasında veya sonrasında refakatsiz kalan sığınmacı çocuklar, Türkiye’deki geniş göçmen nüfusu içerisindeki en kırılgan kesimlerden birini oluşturmaktadır. Günümüzde Türkiye’de bulunan refakatsiz sığınmacı çocukların sayısına ilişkin ulusal makamlar tarafından sağlanan kamuya açık herhangi bir resmi veri mevcut değildir. Uluslararası kaynaklar bu konuda bazı verilere yer verse de, bunlar ya gerçek sayının çok altında kalan tahminlere ya da tespit edilerek koruma ve bakım altına alınan çocuklara işaret etmektedir¹. Fakat, refakatsiz sığınmacı çocukların resmi

1 Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği Göç ve Mülteciler Özel Temsilcisi Büyükelçi Drahoşlav Štefánek tarafından 15-26 Mart 2021 tarihlerinde Türkiye’ye yapılan ülke ziyareti sonrasında hazırlanan raporda, UNICEF Türkiye ofisi ile gerçekleştirilen mülahazalarda Türkiye’deki kayıtlı refakatsiz sığınmacı çocukların sayısının yaklaşık 600 olduğunun belirtildiği, ancak bu sayının gerçek sayıya nazaran oldukça düşük kaldığının düşünüldüğü vurgulanmıştır. Bkz. Avrupa Konseyi, Bilgilendirme Belgeleri, 29 Kasım 2021, SG/Inf(2021)35, para. 33, <https://rm.coe.int/report-of-the-fact-finding-mission-to-turkey/1680a4b673-600>. Ayrıca, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan 2022 Türkiye Raporu’nda, 2021 yılında 3.870 refakatsiz sığınmacı çocuğun çeşitli kurumlar tarafından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na sevk edildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, aynı raporda,

makamlarca tespitinde yaşanan sorunlar, onları hukuki ve fiili korumadan yoksun bıraktığı gibi, nüfuslarının büyüklüğüne ya da demografik özelliklerine ilişkin sağlıklı ve kapsamlı veri toplanabilmesinin de önüne geçmektedir.

Hem çocuk, hem sığınmacı, hem de refakatsiz olmaları, refakatsiz sığınmacı çocukları tehlikeli yolculuklarının her evresinde pek çok sömürü, istismar, ayrımcılık ve şiddet biçimine karşı oldukça savunmasız bir durumda bırakmaktadır. İçinde bulundukları bu vahametli durum, vardıkları ülkelerde kendilerini karşı karşıya oldukları ciddi risklerden koruyacak özel tedbirlerin alınmasını mecburi kılmaktadır. Türkiye, uluslararası ve ulusal hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri gereği refakatsiz sığınmacı çocuklara koruma sağlamalıdır. Ancak, gerek mevzuat gerekse uygulamadan kaynaklanan çok yönlü problemler, refakatsiz sığınmacı çocukların Türkiye'de korumaya erişimini engellemektedir.

Mülteci Hakları Merkezi, Ağustos 2022'de İstanbul'da düzenlediği çalıştayda, Türkiye'de refakatsiz sığınmacı çocuklarla ilgili çalışmalar yürüten hukukçu ve hak savunucularını bir araya getirerek, refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimde karşılaştıkları güçlükler ile ilgili bilgi ve deneyim paylaşımı yapılmasını sağlamıştır. Çalıştayda, refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasıyla ilgili ulusal mevzuatın eksiklikleri ve güçlü yönleri, pratikteki hatalı ve iyi uygulamalar, bu uygulamaların iyileştirilmesi için kullanılabilecek uluslararası ve ulusal başvuru yolları, mevcut içtihadın sunduğu imkanlar ve kısıtlılıklar tartışılmıştır.

refakatsiz sığınmacı çocukların tespiti için başvurulacak yaş belirleme yöntemlerinin Avrupa standartlarıyla uyumlu olmadığına da altı çizilmiştir. Bkz. Avrupa Birliği Komisyonu, AB Genişleme Politikasına İlişkin 2022 Bilgilendirmesi: Türkiye Raporu, 12 Ekim 2022, SWD(2022) 333 nihai, sayfa 57, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf.

2

YÖNTEM

Bu rapor, çalıştayda tartışılan konuları özetleyerek, refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimini güçlendirmek için alınabilecek önlemlere ilişkin tavsiye ve önerilerde bulunmaktadır. Bu rapor, Mülteci Hakları Merkezi'nin 13-14 Ağustos 2022 tarihlerinde İstanbul'da yüz yüze düzenlediği "Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi" konulu iki günlük çalıştayın çıktılarını derlemektedir. Çalıştaya, 14 il barosu ve farklı illerde faaliyet gösteren 7 sivil toplum kuruluşunu temsilen avukatlar, koruma görevlileri ve sosyal çalışmacılardan oluşan toplam 53 kişi katılmıştır². Çalıştayın ilk gününde uzmanlar tarafından sunumlar yapılırken³, ikinci günü tartışma oturumlarına ayrılmıştır.

Sunumlarda, uluslararası ve ulusal hukuk düzenlerinde refakatsiz sığınmacı çocukların korunması konusu ele alınmıştır. Uluslararası düzeyde, refakatsiz sığınmacı çocuklara Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında sağlanan korumaya odaklanılmış ve sözleşmenin denetim organı olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne bireysel başvuru usulü incelenerek,

2 Çalıştay katılımcıları, Adana Barosu, Ankara Barosu, Aydın Barosu, Çankırı Barosu, Edirne Barosu, Erzurum Barosu, Gaziantep Barosu, İstanbul Barosu, İzmir Barosu, Kayseri Barosu, Kırklareli Barosu, Kütahya Barosu, Şanlıurfa Barosu ve Van Barosu ile sivil toplum kuruluşlarından Sevgi ve Kardeşlik Vakfı (SEVKAR), Hayata Destek Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Mülteciler Derneği, CARE International, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Minerva İş Dünyası ve İnsan Hakları Derneği'ni temsil eden kişilerden oluşmaktadır.

3 Çalıştayda, Dr. Aslıhan Özdemir, "Refakatsiz Çocukların Hukuksal Korunması: Uluslararası Başvuru Mekanizmaları" başlıklı bir sunum yaparak, refakatsiz sığınmacı çocuklara Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında sağlanan koruma, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne bireysel başvuru usulü ve Komite'nin kararları konularını ele almıştır. Av. Necla Şanlı, yaptığı "Refakatsiz Çocukların Hukuksal Korunması: Mevzuat ve Uygulamalara Genel Bakış" başlıklı sunumda, ulusal mevzuatı, uygulamayı ve içtihadı değerlendirmiştir. Uzman Psikolog İçlem Kızılcak ise, "Refakatsiz Çocuklarla İletişimde Gözetilmesi Gereken Hususlar" başlıklı bir sunum gerçekleştirmiştir.

Türkiye'deki refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimini güçlendirmek için kullanılabilecek bir başvuru yolu olarak sunduğu imkanlar değerlendirilmiştir. Ulusal düzeyde ise, başta Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu olmak üzere, refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler incelenmiştir. Bu bağlamda, bilhassa tespit süreciyle ilgili olarak, refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimini engelleyen mevzuat hükümleri ve uygulamaların üzerinde durulmuştur. Bu engelleri aşabilmek amacıyla çocuk mahkemelerine ihbar niteliğinde bir başvuru yaparak, koruyucu ve destekleyici tedbir talebinde bulunmanın, refakatsiz sığınmacı çocukların derhal bakım ve koruma altına alınmasını sağlamak için kullanılabilecek bir yol olma potansiyeli değerlendirilmiştir. Tüm idari ve yargısal süreçlerde, refakatsiz sığınmacı çocuklarla iletişim kurarken gözetilmesi gereken hususlar da sunumlarda ele alınan konular arasında yer almıştır.

Tartışma oturumlarında, Türkiye'de refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimini engelleyen uygulamalar katılımcılarla birlikte değerlendirilmiştir. Katılımcıların saha deneyimlerinden edindikleri bilgi ve gözlemlere dayanarak tartışmalara sunduğu değerli katkılar, konuyla ilgili farklı illerdeki çeşitli uygulamalara dair güvenilir ve nitelikli bilgi toplanılmasını sağlamıştır. Oturumlarda ayrıca, Çocuk Hakları Komitesi'nin ve ulusal çocuk mahkemelerinin refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasına ilişkin verdiği kararlar ele alınarak, mevcut içtihadın sunduğu olanaklar ve geliştirilmeye ihtiyaç olan noktaları tartışılmıştır. Katılımcıların çoğunun avukatlık mesleğini icra etmeleri ve barolarca sağlanan adli yardım hizmetlerinde görev almaları, refakatsiz sığınmacı çocukların hukuki destek ve temsile erişimi konusunda deneyim paylaşımı yapılmasını da mümkün kılmıştır.

3

REFAKATSİZ ÇOCUKLARLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE TANIMLAR

Çocuk kavramı, çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası ve ulusal mevzuatta yasal olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'nin tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, *"çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar herkes çocuk sayılmaktadır."*⁴ Ulusal mevzuatta, Çocuk Koruma Kanunu daha geniş kapsamlı bir tanım benimseyerek, *"daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişileri,"*⁵ çocuk olarak kabul etmektedir. Her iki çocuk tanımı da bütün çocuklar için geçerli olup, herhangi bir koruma statüsüne sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın, refakatsiz olanları da dahil olmak üzere, tüm sığınmacı ve göçmen çocukları kapsamaktadır. Bu itibarla, henüz on sekiz yaşını doldurmamış olan refakatsiz sığınmacı çocuklar, Türkiye'de çocuklara tanınan haklar ve hizmetlerden her çocukla eşit şekilde faydalanma hakkına sahiptir.

Refakatsiz çocuk kavramı ise, gerek uluslararası gerekse ulusal yasal düzenlemelerde göç ve sığınma bağlamında ortaya çıkmıştır. Menşe ülkelerinin dışında bulunan refakatsiz çocukların sayısının dünya çapında giderek artması, uluslararası hukuk metinlerine refakatsiz çocuk kavramının girmesiyle sonuçlanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin denetim organı olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 2005 yılında refakatsiz çocukları, *"ebevey-ninden ve diğer yakınlarından ayrılmış olup, yasa veya teamül gereği kendilerine bakmakla yükümlü olan bir yetişkinin sorumluluğu altında olmayan çocuklar"*⁶

4 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çocuk Hakları Sözleşmesi, 20 Kasım 1989, Madde 1.

5 15 Temmuz 2005 tarihli ve 25876 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu, Madde 3/1-a.

6 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 6: Menşe Ülkelerinin Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklarla İlgili Gözetilecek Hususlar, 1 Eylül 2005, CRC/GC/2005/6, para. 7.

olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, Türkiye'de göç hareketlerinin ciddi ölçüde yoğunlaşması ve önemli sayıda refakatsiz çocuğun da bu hareketlilik içerisinde yer almasıyla birlikte, ulusal mevzuata refakatsiz çocuk kavramı dahil edilmiştir. Bu yoğun göç hareketlerini yönetmek amacıyla 2014 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Kanunu, ilk kez refakatsiz çocuk kavramının yasal tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre, refakatsiz çocuk, *"sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve âdet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu,"*⁷ ifade etmektedir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre, refakatsiz çocuklar aynı zamanda özel ihtiyaç sahibi kişiler grubuna mensuptur⁸. Bu, refakatsiz çocuklara belirli hak ve işlemlerde öncelik tanınacağı, dezavantajlı durumlarının gözetileceği ve kendilerine bu durumlarını giderecek ilave güvenceler sağlanacağı anlamına gelmektedir⁹. Öte yandan, lafzında açıkça belirtilmese de Çocuk Koruma Kanunu'nda tanımlanan korunma ihtiyacı olan çocuk kavramının, refakatsiz çocukları da içerdiğini söylemek mecburidir. Nitekim, *"bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu,"*¹⁰ ifade eden korunma ihtiyacı olan çocukların içinde bulunduğu koşullar ile refakatsiz sığınmacı çocukların koşulları kuşkusuz örtüşmektedir. Dolayısıyla refakatsiz sığınmacı çocukların, Türkiye'de korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanması gereken koruma ve bakım hizmetlerinden yararlandırılması gerekmektedir.

Uluslararası ve ulusal mevzuatta refakatsiz sığınmacı çocuklarla ilgili yapılacak tüm iş ve işlemlerde öncelikli olarak gözetilmesi esas olarak kabul edilen çocuğun yüksek yararı¹¹ (çocuğun üstün yararı olarak da anılmaktadır), yasal tanımı bulunmayan bir kavramdır. Genel tabirle, çocuğun esenliğini ifade et-

7 11 Nisan 2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 3/1-m. Aynı tanıma, 7 Mart 2016 tarihli ve 29656 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Madde 3/1-y yer vermektedir.

8 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 3/1-l.

9 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 67.

10 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 3/1-a.

11 Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 3; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 66/1-a; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Madde 123/2; Çocuk Koruma Kanunu, Madde 4/1-b; Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 5/2.

mekte olup, en iyi şekilde gelişimini sağlamak için alınması gereken önlemleri belirlemede dikkate alınması gereken bir ölçüttür. Çocuğun yüksek yararının birbiriyle ilişkili üç unsuru içeren bir kavram olduğuna işaret eden BM Çocuk Hakları Komitesi, bunun hem asli bir hak, hem temel bir hukuki ilke, hem de bir usul kuralı teşkil ettiğini belirtmektedir¹².

Bu yaklaşıma göre, her çocuk yüksek yararının yetkili makamlarca değerlendirilmesi ve öncelikli olarak göz önünde bulundurulması hakkına sahiptir. Bu hak, çocuğa ilişkin uygulanacak bir kanun hükmünün birden fazla yoruma açık olması halinde, ilkesel olarak, çocuğun yüksek yararına en etkin şekilde hizmet eden yorumun tercih edilmesini ve çocuğu ilgilendiren tüm kararların, kural olarak, çocuk üzerinde doğuracağı olumlu ve olumsuz etkilerin hesaba katıldığı bir usul neticesinde alınmasını şart koşmaktadır.

12 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Genel Yorum No. 14: Çocuğun Yüksek Yararının Öncelikli Olarak Gözetilmesi Hakkı*, 29 Mayıs 2013, CRC/C/GC/14, para. 6.

4

ULUSLARARASI HUKUKTA REFAKATSİZ SİĞINMACI ÇOCUKLARIN KORUNMASI

4.1. Çocuk Hakları Sözleşmesi

Türkiye, başta tarafı olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) hükümleri olmak üzere, bağlı olduğu uluslararası hukuk kuralları gereği, topraklarında bulunan ve yargı yetkisine tabi olan tüm çocuklara olduğu gibi, refakatsiz sığınmacı çocuklara da koruma sağlama yükümlülüğü altındadır¹³. Bu genel koruma yükümlülüğünün yanı sıra, ÇHS kapsamında refakatsiz sığınmacı çocukların korunması yükümlülüğü özel olarak da düzenlenmektedir. Ayrıca, ÇHS hükümlerinin refakatsiz sığınmacı çocukların özgün durumlarına yönelik olarak nasıl uygulanması gerektiğine dair rehberlik etmek amacıyla BM Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) tarafından kabul edilen “Menşe Ülkelerinin Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklarla İlgili Gözetilecek Hususlar” konulu esnek hukuk kuralı niteliğinde bir Genel Yorum bulunmaktadır.

Uluslararası hukukta çocuk koruma sisteminin yasal temelini oluşturan ÇHS kapsamında, doğrudan doğruya refakatsiz çocukların korunmasına yönelik olan başlıca iki hüküm yer almaktadır.

13 Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek Çocuk Fahişeliği, Pornografisi ve Satışı ile İlgili Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü ve Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü imzalamıştır. Uluslararası hukukta Türkiye'nin refakatsiz sığınmacı çocuklara koruma sağlama yükümlülüğüne ilişkin Çocuk Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokollerinin yanı sıra, başka düzenlemeler de bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin coğrafi çekinceyle taraf olduğu Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, her ne kadar çocuklar özelinde hükümler içermese de, bu metinlerin tüm sığınmacılar için sağladığı koruma, refakatsiz sığınmacı çocuklar açısından da geçerlidir.

- *ÇHS'nin 22'nci maddesi*, refakatsiz olanları da dahil olmak üzere, özel olarak sığınmacı çocukların durumuna ilişkin yasal bağlayıcılığı bulunan tek uluslararası hükümdür. Lafzında da açık bir biçimde belirtildiği üzere, bu madde uyarınca Türkiye, refakatsiz sığınmacı çocukların uluslararası hukukta kendilerine tanınan hakları kullanabilmesi amacıyla korumadan yararlanması için gerekli olan tüm önlemleri almayı taahhüt etmiştir. Refakatsiz sığınmacı çocukların korunması için alınması gereken bu önlemler, onların hem çocuk haklarından faydalanması hem de sığınma sistemlerine erişmesi için adımlar atılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, refakatsiz sığınmacı çocuklara, herhangi bir yaş sınırlaması getirilmeksizin, bir koruma statüsü alabilmek için sığınma prosedürlerini başlatma hakkı tanınmalıdır¹⁴. Sığınma prosedürlerinde ise, refakatsiz sığınmacı çocukların dezavantajlı durumu dikkate alınarak, kendilerine ilave usul güvenceleri sağlanmalıdır¹⁵.
- *ÇHS'nin 20'nci maddesi*, aile ortamından yoksun kalmış olmaları nedeniyle refakatsiz sığınmacı çocukların durumu açısından uygulama alanı bulmaktadır¹⁶. Bu maddeye göre Türkiye, aile ortamı bulunmayan refakatsiz sığınmacı çocuklara uygun bakım sağlamakla yükümlüdür. Bu bağlamda, ulusal hukuk düzenlerinde aile ortamlarından yoksun kalmaları nedeniyle korunmaya muhtaç durumda olan çocukların bakım altına alınması için geliştirilmiş olan usuller, sadece o ülkenin vatandaşı olan çocukları değil, aynı zamanda menşe ülkelerinin dışında bulunan refakatsiz sığınmacı çocukları da kapsamalıdır¹⁷. Refakatsiz sığınmacı çocuklar bakım altına alınırken, hem aile üyeleriyle bağlarını kaybetmiş olmalarından hem de menşe ülkelerinin dışında bulunmalarından ileri gelen hassas durumları göz önünde bulundurulmalıdır¹⁸. Refakatsiz sığınmacı çocuklarla ilgili alınan bakım tedbirleri, çocukların yaşına ve cinsiyetine uygun olmalı, yetiştiriliş biçimlerinde süreklilik sağlayarak, etnik, dinsel, kültürel ve dilsel kimliklerine gereken saygıyı göstermelidir¹⁹.

14 Genel Yorum No. 6, para. 66.

15 Genel Yorum No. 6, para. 68-73.

16 Genel Yorum No. 6, para. 39.

17 Genel Yorum No. 6, para. 40.

18 Genel Yorum No. 6, para. 40.

19 Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 20/3; Genel Yorum No. 6, para. 40.

ÇHS, bünyesinde barındırdığı hakların uygulanmasında yol gösterici olan dört ana ilke üzerine kuruludur. Bunlar, ÇHS'nin 2'nci maddesindeki ayrımcılık yasağı, 3'üncü maddesindeki çocuğun yüksek yararı, 6'ncı maddesindeki çocuğun yaşama ve gelişim hakkı ile 12'nci maddesindeki çocuğun katılım hakkıdır. Bu ilkeler, refakatsiz sığınmacı çocukları korumak için kilit önemdedir ve kendileriyle ilgili yapılan işlemlerin her aşamasında bütün yönleriyle gözetilip uygulanmalıdır.

- *Ayrımcılık yasağı*, ÇHS'deki hakların ırk, dil, uyruk veya diğer herhangi bir sebeple hiçbir ayırım gözetilmeksizin her çocuğa tanınmasını garanti etmektedir. Bu ilke, yalnızca ÇHS'ye taraf devletlerin vatandaşlarının değil, yetki alanlarındaki tüm çocukların ÇHS'deki haklardan yararlanacağını öngörerek, Türkiye'nin refakatsiz sığınmacı çocuklara ÇHS hükümlerinden kaynaklı olarak koruma sağlama yükümlülüğü altında olduğunu teyit etmektedir. Bu ilke kapsamında, bir çocuğun refakatsiz, sığınmacı ya da göçmen olması nedeniyle yapılabilecek ayrımcılık özellikle yasaklanmaktadır²⁰. Bu ilke uyarınca ayrıca, sınırları düzensiz geçmeye çalışan ve bu esnada kolluk kuvvetleri tarafından yakalanarak alıkonulan refakatsiz çocuklar da ÇHS kapsamında diğer çocuklarla aynı korumaya sahip olacaktır²¹.
- *Çocuğun yüksek yararı*, çocuklarla ilgili her konuda öncelikli olarak çocuk için en iyisinin ne olduğunun belirlenmesini mecburi kılmakta olup, refakatsiz sığınmacı çocukların korunma gereksinimlerinin belirlenmesinde esas alınmalıdır. Böyle bir belirlemenin yapılabilmesi, öncelikle refakatsiz sığınmacı çocukların bulundukları ülkenin yetkili makamları tarafından tespit edilmesine bağlıdır²². Bu süreçte yapılan yaş tespiti işlemleri, bilimsel, güvenilir, çocuğa ve toplumsal cinsiyete duyarlı yöntemlere dayanmalı, çocuğun vücut bütünlüğünü ihlal etmemeli ve yalnızca fiziksel görünümünü değil, aynı zamanda psikolojik olgunluk düzeyini de dikkate almalıdır²³. Yaş tespiti işlemlerinin belirsiz sonuçlara varması halinde, refakatsiz sığınmacı çocukların yaşının karine olarak küçük kabul edilmesi

20 Genel Yorum No. 6, para. 18.

21 Genel Yorum No. 6, para. 12.

22 Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 8; Genel Yorum No. 6, para. 31.

23 Genel Yorum No. 6, para. 31-a.

konusunda yasal güvenceler bulunmalı ve uygulanmalıdır²⁴. Tespit işlemleri sırasında ve sonrasında idari veya yargısal süreçlerin yürütülmesi söz konusuysa, refakatsiz sığınmacı çocuklara bir hukuki temsilci atanmalıdır²⁵. Refakatsiz sığınmacı çocukların yüksek yararının gözetilmesi ayrıca, kural olarak idari gözetim altına alınmalarının yasaklanmasını ve bu uygulamaya ancak en son çare olarak istisnai hallerde başvurulmasını gerekli kılmaktadır²⁶.

- *Çocuğun yaşama ve gelişim hakkı*, bilhassa sağlık, yeterli yaşam standardı, eğitim, dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun etkinliklerinde bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakları olmak üzere, ÇHS'de düzenlenen diğer haklarla doğrudan ilişkilidir²⁷. Diğer bir deyişle, ÇHS'deki hakların çocuk açısından hayata geçirilmesinin ön koşulu, çocuğun yaşama ve gelişim hakkının yerine getirilmesidir. Refakatsiz sığınmacı çocuklar, yaşamlarını ve gelişimlerini ciddi şekilde tehlikeye atan istismar ve şiddet türlerine maruz bırakılma risklerine karşı oldukça savunmasız bir konumdadır. Bu nedenle, yaşama ve gelişim hakkı, yetkili makamlara refakatsiz sığınmacı çocukların söz konusu tehditlere karşı korunması için uygun tedbirleri alma ve yeterli bakım sağlama yükümlülüğü getirmektedir²⁸.
- *Çocuğun katılım hakkı*²⁹, refakatsiz sığınmacı çocuklarla ilgili alınacak önlemler belirlenirken, çocuğun görüş ve isteklerinin de öğrenilmesini ve bunların dikkate alınması gerektirmektedir³⁰. Refakatsiz sığınmacı çocukların istek ve görüşlerini bilgi temelinde ifade etmesine imkân sağlamak için kendilerine sahip oldukları haklar, yararlanabilecekleri hizmetler ve başvurabilecekleri sığınma prosedürleri gibi konularda bilgi verilmesi elzemdir³¹. Bu tür bilgiler, refakatsiz sığınmacı çocuğun olgunluk ve anlayış düzeyine uygun olarak aktarılmalıdır. Refakatsiz sığınmacı çocukların

24 Genel Yorum No. 6, para. 31-a.

25 Genel Yorum No. 6, para. 21.

26 Genel Yorum No. 6, para. 61-63.

27 Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 24, 27, 28 ve 31.

28 Genel Yorum No. 6, para. 23-24; Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 19, 32-39.

29 Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Genel Yorum No. 12: Çocuğun Katılım Hakkı*, 20 Temmuz 2009, CRC/C/GC/12.

30 Genel Yorum No. 6, para. 25.

31 Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 13 ve 17.

kendilerini ilgilendiren karar alma süreçlerine katılımı güvenli bir iletişimi gerekli kıldığından, bu süreçlerin her aşamasında bir tercüman da hazır bulundurulmalıdır³².

4.2. Çocuk Hakları Komitesi'ne Bireysel Başvuru Usulü

ÇHS'nin iç hukuk düzenlerinde uygulanmasını geliştirmek amacıyla öngörülen ÇHK'ya bireysel başvuru usulü (şikâyet usulü olarak da anılmaktadır), refakatsiz sığınmacı çocukların ÇHS hükümlerinde kendilerine sağlanan korumaya etkin bir şekilde erişiminin sağlanması için kullanılabilecek önemli bir başvuru yoludur. ÇHK'ya bireysel başvuru usulü, ÇHS'ye Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'ün 2014 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte uygulanmaya başlanmıştır³³. Türkiye, söz konusu İhtiyari Protokol'ü 2018 yılında yürürlüğe koyarak, egemenlik alanındaki kişilerin ÇHS'de yer alan haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yapabilmesi konusunda ÇHK'nın yetkisini tanımıştır³⁴. İhtiyari Protokol'de bireysel başvuru yoluna ilişkin temel kurallar yer almakla birlikte, ÇHK tarafından bu başvuru yolunun nasıl kullanılacağına dair daha ayrıntılı düzenlemeler içeren usul kuralları da kabul edilmiştir³⁵.

İhtiyari Protokol, çocukların, çocuk gruplarının ya da onların yasal temsilcilerinin veya avukatlarının ÇHK'ya şikâyetle bulunabilmelerine olanak tanımaktadır³⁶. Dolayısıyla refakatsiz sığınmacı bir çocuk doğrudan ÇHK'ya bireysel olarak başvuru yapabileceği gibi, yasal temsilcisi veya avukatı tarafından da kendisi adına başvuru yapılabilir. Refakatsiz sığınmacı çocukların baş-

32 Genel Yorum No. 6, para. 25.

33 Birleşmiş Millet İnsan Hakları Konseyi, *Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol*, 14 Temmuz 2011, A/HRC/17/18. İhtiyari Protokol, bireysel başvurunun yanı sıra, devlet başvurusu usulünü ve tahkikat usulünü de getirmiştir.

34 Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'ü 24 Eylül 2012 tarihinde imzalamıştır. İhtiyari Protokol, Türkiye açısından 26 Mart 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, İhtiyari Protokol'ü imzalarken, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'de ve Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'de yer alan çekincelerinin ve ileri sürdüğü beyanlarının geçerliliklerini koruduğunu belirtmiştir.

35 Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol Kap-samındaki Usul Kuralları*, 16 Nisan 2013, CRC/C/62/3.

36 Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol, Madde 5.

ka çocuklar ile bir araya gelerek, başka bir deyişle, bir çocuk grubu oluşturarak ÇHK'ya başvuru yapma imkânı da vardır. Çocukların başvuru olmaları, ulusal hukuk çerçevesinde fiil ehliyetlerinin bulunup bulunmamasına bağlı değildir³⁷. ÇHK nezdindeki bu usulde, çocukların bizzat başvuru sıfatı taşıyabilmeleri, çocuklara duyarlı özel yöntemlerin benimsenmesini ve ÇHS'de düzenlenen hakları ve ilkeler ışığında inceleme yapılmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca, yapılan başvurular ÇHK'da görev yapan çocuk hakları konusunda uzman kişilerce incelenmektedir. Dolayısıyla çocuk dostu bir başvuru yolunun söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

ÇHK'nın telafisi mümkün olmayan zararlara yol açabilecek istisnai hallerde ihtiyati tedbir alma yetkisi bulunmaktadır³⁸. Bu tür durumların dışında, ÇHK kendisine iletilen bireysel başvuruları esastan incelemektedir. Bireysel başvuruların esastan incelenmesine geçilebilmesi için kabul edilebilirlik koşullarını sağlaması gerekir³⁹. Başvuruların kabul edilebilirliği, belirli maddi ve şekli şartları taşımasına bağlıdır. Şekli şartlara göre, başvurular anonim olmamalı ve yazılı yapılmalıdır. Maddi şartlar ise, başvuruların konu, kişi, zaman ve yer açısından ÇHK'nın yetki alanına girmesini, açıkça dayanaktan yoksun olmasını ve yeterli delillerle desteklenmesini, iç hukuk yollarının tüketilmesinin ardından bir yıl içerisinde yapılmasını, başvuru yapma hakkının kötüye kullanılması mahiyetini taşımasını, başvuruya konu olayın daha önce ÇHK veya başka bir uluslararası başvuru yolu nezdinde incelenmemiş olmasını gerektirmektedir.

ÇHK, bireysel başvuruların esasına ilişkin karar vermeksizin, tarafların onayı temelinde, dostane çözüm yoluna gidebilmektedir⁴⁰. Bunun haricinde, bir hakkın ihlal edilip edilmediğini tespit ederek yapılan başvuruların esası hakkında bir karara varmaktadır. ÇHK, bir hakkın ihlal edildiğine karar verirse, ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması, ihlalin tekrarını önlemeye yönelik tedbirlerin alınması, ihlale yol açan mevzuat, uygulama ve politikalarda değişiklikler yapılması gibi farklı içerikte giderim yollarının hayata geçirilmesi

37 İhtiyari Protokol Kapsamındaki Usul Kuralları, Madde 13/1.

38 Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol, Madde 6.

39 Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol, Madde 7.

40 Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol, Madde 9.

konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır⁴¹. Yarı yargısal bir organ olan ÇHK'nın verdiği kararların, yargısal bir organ olan mahkemeler tarafından verilen kararlar gibi bağlayıcılığı bulunmasa da, Türkiye dahil olmak üzere, devletler İhtiyari Protokol'ü imzalamakla, ÇHK'nın verdiği tavsiye niteliğindeki bu kararlara uymayı taahhüt etmiş olmaktadır. ÇHK kararlarına karşı temyiz yolu açık olmayıp, kararlar kural olarak kesindir.

4.3. Çocuk Hakları Komitesi Kararları

ÇHK'nın refakatsiz sığınmacı çocuklarla ilgili verdiği, bilhassa yaş tespit işlemlerini ve bu işlemlerde kullanılan yöntemleri konu alan kararları, Türkiye'de refakatsiz sığınmacı çocukların tespit edilmesinde karşılaşılan sorunların çözümüne ışık tutabilecek önemli tespitler içermektedir. Türkiye'deki idari ve yargısal merciler nezdinde de referans olarak kullanılabilecek emsal niteliğindeki bu kararlardan bazılarının özetleri aşağıda yer almaktadır.

■ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, M.B.S. / İspanya kararı (CRC/C/85/D/26/2017, Karar Tarihi: 2 Kasım 2020).

Karar, Gine'den İspanya'ya düzensiz yollardan girmeye çalışan ve refakatsiz çocuk olduğunu iddia eden M.B.S.'nin çocuk yaşta olup olmadığının araştırılması için İspanyol yetkililer tarafından yapılan Pyle testi kullanılmasının ÇHS'ye aykırı bulunmasına ilişkindir. ÇHK, yaş araştırması sürecinde başvurucuya çocuk muamelesi yapılması gerekliliğinin altını çizmiştir. ÇHK ayrıca kararında, ÇHS'ne uygun hareket edilmesi, sunulan belgelerin bir elçilik veya bir başka devlet tarafından verildiği kesinleştirildiğinde doğru kabul edilmesi, çocuk olduğunu iddia eden kişinin yetişkin görünümlü olması durumunda da bu şartlara uyulması gerekliliği, çocuğa gözetim altında tutulduğu süreçte bir yasal temsilci tayin edilmesi, ülkeye düzensiz olarak gelen çocukların durumlarını görüşecek ve çocuğun meramını anlatmasına izin verilecek bir mekanizmanın kurulması, göçmenlerle çalışan yetkililerin, kolluk kuvvetlerinin ve Savcılık makamının, Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları hakkında ve çocuk göçmenlere

41 Bkz. UNICEF Türkiye, "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne Başvuru Usulü ile Güncel On Komite Kararı," 2022, s. 18.

dair uluslararası korumalar konusunda eğitim almaları gerektiğini karara bağlamıştır.

■ **Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, J.G. / İsviçre kararı (CRC/C/81/D/47/2018, Karar Tarihi: 28 Haziran 2019).**

İsviçre'den sığınma talep eden 2004 yılı Angola doğumlu, özel eğitim alması gereken J.G.'nin, 2017 yılında İsviçre'ye geldikten sonra psikiyatri merkezinde tutulmasına ilişkin kararda, İsviçreli yetkililer J.G.'nin sığınma talebini Nisan 2018'de bir gerekçe göstermeksizin reddetmiş ve karar Federal Mahkeme tarafından Mayıs 2018'de onanmıştır. Angola'ya iade kararının, Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 2/2, Madde 3, Madde 6, Madde 12, Madde 23 ila 27 ve Madde 37'yi ihlal edildiği iddiası Komite önüne getirilmiş, Komite, inceleme sürecinde İsviçre'den çocuğu Angola'ya geri gönderme kararının yürütmesinin durdurulmasını istemiştir. İsviçre 4 Aralık 2018 tarihinde kararın geri çekildiğini ve J.G.'ye oturma izni verildiğini 30 Ocak 2019 tarihinde Komite'ye bildirmiştir.

■ **Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, R.Y.S. / İspanya kararı (CRC/C/86/D/76/2019, Karar Tarihi: 4 Şubat 2021).**

Kamerun uyruklu R.Y.S., 31 Ağustos 2017 tarihinde Madrid-Barajas Havaalanı'ndan İspanya'ya giriş yapmış ve polis tarafından "sığınma talebi olan küçük" olarak kaydı alınmıştır. R.Y.S.'nin doğum tarihi, beraberindeki aşı karnesi, okul kartı gibi Kamerun'dan alınmış belgelerde tutarlı beyanları ile uyumlu şekilde 10 Mayıs 2001 olarak görünmektedir. R.Y.S. iki ay çocuklara özel bir merkezde tutulmuş ve bu süreçte yaşının fiziki görünümüne göre 16 olduğu tespit edilmiştir. R.Y.S. Kamerun'da uzun süredir babasının cinsel istismarına uğradığını ifade etmiş ve ailesinden biri ile bağlantıya geçerse veya geri gönderilirse başına çok daha kötü şeyler geleceğini belirtmiştir. İfadeleri doğrultusunda R.Y.S.'nin bedeninde kötü muamele gördüğüne ve istismara uğradığına dair izler saptanmış, yaşının 16 olduğuna dair tespit değişmemiştir. Kasım 2017'de Savcılık tarafından yapılan yaş tespiti soruşturması kapsamında ise Pyle testinin tıp dünyasında kabul edilen yanılma payı dikkate almaksızın R.Y.S.'nin yetişkin olduğuna dair rapor düzenlemiştir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru (*amparo*) da dahil tüm iç hukuk yolları tüketildikten sonra ÇHK'ya yapılan başvuruda, R.Y.S., ilgili başvuruları sonuçlanana kadar reşit olacağını

belirterek, ÇHK'dan geçici tedbir kararı almasını talep etmiştir. ÇHK bu taleple ilgili verdiği kararında, yaş tespitinin, çocuğun ÇHS'de düzenlenen haklarına ulaşabilmesi için çok önemli olduğunu, yaş belirleme sürecinde başvurucunun küçüklük karinesinden yararlanması ve bu süreçte çocuk muamelesi görmeye devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. ÇHK ayrıca, çocuklara bu süreçte cinsiyetlerine göre hassasiyetle yaklaşılması ve çocuk dostu bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğinin ve öyküsüne dair olayların dikkate alınmasının önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda, istismara uğradığı için ülkesinden kaçtığını her süreçte aynı tutarlılıkla ifade etmiş olan bir kız çocuğunun, iki kez tamamen soyularak genital muayeneden geçirilmesinin yaş tespiti için gerekli olup olmadığının tartışmalı olduğuna dikkat çekilmiştir. Geri gönderilmesi halinde telafisi mümkün olmayan zararlar göreceği anlaşılan çocuğun yaşı önce gözle, sonra da beden muayenesiyle belirlendikten sonra, yaşının 16 olarak esas alınması ve yanındaki belgelerin delil niteliğinde kabul edilmesi gerekmesine karşın, savcılık makamının talebi ile Pyle testi ile ulaşılan sonucun tartışmasız doğru olarak kabul edilmesinin çocuğun yüksek yararını düzenleyen ÇHS'nin 3. Maddesine, çocuğun kendini duyurma hakkını düzenleyen 12. Maddesine, gerekliliği tartışmalı olduğu halde genital muayeneden geçirilmesinin ise Sözleşme'nin 16. Maddesine aykırılık teşkil ettiği ÇHK tarafından tespit edilmiştir.

5

ULUSAL HUKUKTA REFAKATSİZ SİĞINMACI ÇOCUKLARIN KORUNMASI

5.1. Mevzuat

Ulusal mevzuatta refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasına ilişkin hükümler, parçalı ve dağınık bir şekilde düzenlenmiş durumdadır. Bunun nedeni, refakatsiz sığınmacı çocukların, hem sığınmacı hem de çocuk olmaları nedeniyle, her iki grup ile ilgili düzenlemelerin de kapsamına girmesidir. Gerek sığınmacılarla ilgili temel düzenlemeler olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile bu kanunun Uygulama Yönetmeliği'nde (YUKK UY), gerekse çocuklarla ilgili temel düzenleme olan Çocuk Koruma Kanunu'nda (ÇKK), refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Bunlara ilave olarak, YUKK'un yürürlüğe girmesinden iki sene sonra 2015 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından çıkarılan Refakatsiz Çocuklar Yönergesi⁴² (ASHB Yönergesi), refakatsiz sığınmacı çocuklara sunulacak koruma ve bakım hizmetlerine dair düzenlemeler getirmektedir.

Refakatsiz sığınmacı çocukların ulusal mevzuatta kendilerine tanınan koruma erişebilmesi için öncelikle resmi olarak tespit edilmeleri gerekmektedir. Bu tespit, hem yaşlarının küçük olduğu hem de refakatlerinin bulunmadığı resmi makamlar tarafından belirlenmelidir. Ancak mevzuat, refakatsiz sığınmacı çocukların tespitinden ve kendilerine tespit sürecinde ihtiyaç duydukları koruma ve bakımın sağlanmasından hangi makamın sorumlu olduğu konusunda belirsiz ve birbiriyle çelişen hükümler içermektedir.

42 25 Ekim 2015 tarihli ve 152065 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Refakatsiz Çocuklar Yönergesi.

Refakatsiz çocuklara ilişkin özel hükümlerin yer aldığı YUKK ve YUKK UY, ulusal çocuk koruma sisteminin yasal temelini oluşturan ÇKK'nın ilgili hükümlerinin refakatsiz sığınmacı çocuklara da uygulanacağını belirtmektedir⁴³. Refakatsiz sığınmacı çocuklar, ÇKK'nın korunma ihtiyacı olan çocuklara ilişkin hükümlerine tabidir. ÇKK, adli ve idari mercilere, kolluk görevlilerine, sağlık ve eğitim kuruluşlarına, sivil toplum kuruluşlarına, dikkatlerine gelen korunma ihtiyacı olan çocukları, koruma altına alınmaları amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na (ASHB) bildirme yükümlülüğü getirmektedir⁴⁴. ÇKK'na göre, ASHB kendisine yapılan bu bildirimlerle ilgili gerekli araştırmayı yapmaktan sorumlu olan makamdır⁴⁵.

ASHB, yaptığı araştırmalar sonucu kendisine bildirilen çocukların korunma ihtiyacı olduğunu tespit ederse, çocuk mahkemesine başvurarak, çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlere hükmedilmesini talep edecektir⁴⁶. Eğer bildirilen çocuğun acilen koruma altına alınmasını gerektiren durumların varlığı söz konusuysa, ASHB çocuğu derhal bakım ve gözetim altına alıp, en geç beş gün içerisinde çocuk mahkemesine müracaat ederek, çocuk hakkında acil koruma kararı verilmesini isteyecektir⁴⁷. Çocuk mahkemesi, bu talep hakkında en geç üç gün içerisinde karar verecektir⁴⁸. Acil koruma kararının geçerliliği, en fazla otuz günlük süreyle sınırlı olup, çocuğun korunma ihtiyacının bu sürenin dolmasından sonra devam etmesi halinde, ASHB tarafından yine çocuk mahkemelerine başvurularak, koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesi talep edilecektir⁴⁹.

ÇKK'da yer alan bu düzenlemeler, korunma ihtiyacı çocukların ASHB'nin sorumluluğu altında olduğunu ortaya koymaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocuk kategorisine girmeleri nedeniyle ASHB'nin bu sorumluluğu refakatsiz sığınmacı çocuklar açısından da geçerlidir. Buna göre ASHB, kendisine bildirilen refakatsiz sığınmacı çocukları koruma altına alıp, kendileriyle ilgili gerekli araştırmayı yaptıktan sonra, tespit ettiği korunma ihtiyaçlarına uygun tedbirlerin alınması için çocuk mahkemelerine başvurmalıdır. YUKK ve YUKK

43 YUKK, Madde 66/1-a; YUKK UY, Madde 123/1.

44 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 6/1.

45 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 6/2.

46 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 7/1.

47 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 9/1.

48 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 9/1.

49 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 9/2 ve 3.

UY hükümleri, ÇKK'ya paralel olarak, refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasından ASHB'nin sorumlu olduğunu belirtmektedir. Bu hükümlerde, refakatsiz sığınmacı çocukların derhal ASHB tarafından koruma altına alınacağı ve uygun barınma yerlerine yerleştirileceği öngörülmektedir⁵⁰.

Bununla birlikte, 2015 tarihli ASHB Yönergesi, İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin bilgisi olmadan hiçbir sığınmacı çocuğun, ASHB'na bağlı İl Müdürlüklerine yönlendirilemeyeceğini düzenlemektedir⁵¹. ASHB Yönergesi'ne göre, sığınmacı çocukların refakatsiz olup olmadığını, diğer bir deyişle, korunma ihtiyaçları bulunup bulunmadığını araştırıp tespit etmekle sorumlu olan makam İl Göç İdaresi Müdürlükleridir⁵². Bu itibarla ASHB Yönergesi, korunma ihtiyacı çocuklarla ilgili ASHB'nin tespit ve koruma sorumluluğundan refakatsiz sığınmacı çocukları dışlayarak, bu konuda ASHB'yi sorumlu kılan YUKK, YUKK UY ve ÇKK hükümlerinden ayrılmaktadır. ASHB, normlar hiyerarşisinde daha alt bir basamakta bulunan bir düzenleme getirerek, temel yasaların kendisine verdiği koruma sorumluluğunu başka bir makama devretmektedir.

Refakatsiz sığınmacı çocukların tespitiyle ilgili olarak, mevzuatta bulunan hükümler, yaş tespitiyle ilgili düzenlemeler de getirmektedir. YUKK, YUKK UY ve ASHB Yönergesi hükümleri, yaşını bir belgeyle ispatlayamayan, fiziki gelişimi ile beyan ettiği yaşı uyumlu görünmeyen ve on sekiz yaşından büyük olabileceğine dair şüphe bulunan refakatsiz sığınmacı çocukların bir yaş testine tabi tutulacağını belirtmektedir⁵³. Bu hükümler, yaş testinden sorumlu makamın İl Göç İdaresi Müdürlükleri olduğu konusunda mutabıktır. YUKK UY'ye göre, yaş testine tabi tutulan refakatsiz sığınmacı çocuklara, bu işlemin amacı ve süreci hakkında bilgi verilmelidir⁵⁴. Yaş testinde, refakatsiz sığınmacı çocukların hem fiziksel hem de psikolojik durumunun değerlendirildiği kapsamlı bir inceleme yapılması gerekmektedir⁵⁵.

Mevzuat, yaş testi istenen refakatsiz sığınmacı çocukların, haklarında kesin rapor verilinceye kadar, ihtiyaç duydukları korunma ve bakımın sağlanmasını

50 YUKK, Madde 66/1-c; YUKK UY, Madde 123/2-a.

51 Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 6/1-k.

52 Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 6/1.

53 YUKK, Madde 66/1-b; YUKK UY, Madde 123/2-b; Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 6/1-c.

54 YUKK UY, Madde 123/2-c.

55 YUKK UY, Madde 123/2-b.

dan hangi makamın sorumlu olduğu konusunda net değildir. YUKK UY, refakatsiz sığınmacı çocukların yetkili kamu kuruluşunca ya da bu kuruluşça uygun görülecek başka bir yerde barındırılacağını düzenlemektedir⁵⁶. Hükümün lafzından ifade edilen yetkili kamu kuruluşundan hangi makamın kastedildiği açık olmamakla birlikte, refakatsiz sığınmacı çocukların bakımı ve korunmasıyla ilgili diğer YUKK UY hükümlerinin ASHB'nin sorumluluğuna işaret ettiği düşünülürse, buradaki makamın da ASHB olduğu sonucuna varılabilir. Ancak ASHB Yönergesi, refakatsiz sığınmacı çocuklara yaş testi sonuçlanıncaya kadar İl Göç İdaresi Müdürlüklerince barınma sağlanacağını belirtmektedir⁵⁷.

YUKK, yaş testi neticesinde yaşının on sekizden küçük olduğu tespit edilen refakatsiz sığınmacı çocukların ASHB'ne teslim edileceğini düzenlemektedir⁵⁸. Yaşının on sekiz ve üzerinde olduğu tespit edilen refakatsiz sığınmacı çocuklar hakkında ise, YUKK UY uyarınca, sahip oldukları statüye göre, yetişkin düzensiz göçmen ya da uluslararası koruma başvuru sahiplerinin tabi olduğu usuller uygulanacaktır⁵⁹. YUKK UY, çocuklar hakkında istisnai olarak en son çare olarak başvurulması gereken idari gözetimin, on altı yaşını doldurmuş olduğu tespit edilen refakatsiz sığınmacı çocuklar açısından uygulanmasının önünü açarak, bu konuda olumsuz bir düzenleme getirmektedir⁶⁰. Bununla birlikte YUKK UY, şüpheden çocuğun yararlanması gerektiği ilkesini kabul ederek, olumlu bir yaklaşım benimseyip, tespit işlemi sonucunda refakatsiz sığınmacı çocukların yaşıyla ilgili tereddüt giderilemediği takdirde, yaşının küçük olduğunun karine olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir⁶¹.

Öte yandan, mevzuatta refakatsiz sığınmacı çocuklara sığınma prosedürlerinde dezavantajlı durumlarını giderecek ilave güvenceler tanınmaktadır. YUKK, refakatsiz sığınmacı çocukları özel ihtiyaç sahipleri kategorisi altında sınıflandırmaktadır⁶². Bu sınıflandırma, refakatsiz sığınmacı çocuklara bazı hak ve işlemlerin uygulanmasında öncelik tanınmasını gerektirmektedir⁶³. Örneğin

56 YUKK UY, Madde 123/2-ç.

57 Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 6/1-ç.

58 YUKK, Madde 66/1-b.

59 YUKK UY, Madde 123/2-ı.

60 YUKK UY, Madde 123/2-d.

61 YUKK UY, Madde 123/2-c.

62 YUKK, Madde 3/1-l.

63 YUKK, Madde 67/1.

YUKK UY, uluslararası koruma başvurularının bizzat İl Göç İdaresi Müdürlüklerine yapılacağını kural olarak öngörmekte ancak, refakatsiz sığınmacı çocuklar açısından bu kurala istisna getirerek, başvurularını bu şekilde yapamadıkları durumlarda, bulundukları yerlerdeki ilgili birimler tarafından da başvurularının alınabileceğini kabul etmektedir⁶⁴. Refakatsiz sığınmacı çocuklara sığınma prosedürlerinde tanınan diğer bir önemli güvence ise, uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulü ile incelenmesinin mutlak suretle yasaklanmasıdır⁶⁵.

Refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya ve adalete erişiminin sağlanması için, bahsi geçen tüm idari ve yargısal süreçlerde hukuki destek almaları ve bir avukat tarafından temsil edilmeleri elzemdir. Ne YUKK ne de YUKK UY hükümleri, doğrudan doğruya refakatsiz sığınmacı çocukların hukuki yardım ve destekten faydalandırılmaları gerektiğine ilişkin özel bir düzenleme getirmektedir ancak, konuyla ilgili genel düzenlemeler refakatsiz sığınmacı çocuklar açısından da geçerlidir. Bu çerçevede, idari gözetim işlemine karşı yargı yoluna başvuran refakatsiz sığınmacı çocuklara Avukatlık Kanunu⁶⁶ hükümlerince avukatlık hizmeti verilecek ve ayrıca geri gönderme merkezlerinde tutulmaları halinde avukata erişime ve avukatla görüşme yapabilme imkânına sahip olacaklardır⁶⁷. Avukatlık ücretini karşılama imkânı bulunmayan refakatsiz sığınmacı çocuklar, barolarca sağlanan adli yardım hizmetlerinden ve sivil toplum kuruluşlarınca sağlanan danışmanlık hizmetlerinden faydalanabilecektir⁶⁸.

5.2. Uygulama

5.2.1. Tespit Sürecindeki Problemler

Çalıştay katılımcıların yakındığı konulardan en önemlisi, refakatsiz sığınmacı çocukların tespitinden ve tespit sürecinde kendilerine uygun bakım ve korumanın sağlanmasından hangi makamın sorumlu olduğuna ilişkin mevzuatın

64 YUKK UY, Madde 65/2.

65 YUKK, Madde 79/4.

66 7 Nisan 1969 tarihli ve 13168 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Avukatlık Kanunu.

67 YUKK, Madde 57/7 ve 59/1-b.

68 YUKK, Madde 81/2-3.

birbiriyle çelişen hükümler içermesi nedeniyle uygulamada karşılaştıkları çok yönlü sorunlar olmuştur. Çoğu ildeki uygulamada, gerek ASHB gerekse Göç İdaresi İl Müdürlükleri, refakatsiz sığınmacı çocukların tespit edilmesi ve koruma altına alınması için bir başvuru aldığında, görevli makamın kendisi olmadığını belirterek, çocuk polisine yönlendirme yapmaktadır. Ancak refakatsiz sığınmacı çocuklar, çocuk polisi aracılığıyla yürütülen tespit süreçlerinin her aşamasında hukuka aykırı ve keyfi uygulamalarla karşı karşıya kalmakta ve çeşitli hak ihlallerine maruz bırakılmaktadır.

Her ne kadar mevzuatta yaş testine tabi tutulacak refakatsiz sığınmacı çocukları, yaşını bir belge ile ispatlayamayan ve beyan ettiği yaşıyla ilgili şüphe bulunanlarla sınırlandırılmış olsa da, yaşı hakkında şüphe bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, uygulamada bu tür bir belge sunanlar da dahil olmak üzere, neredeyse her refakatsiz sığınmacı çocuk için çocuk polisi tarafından yaş testi yaptırıldığı gözlemlenmektedir. Bilhassa Afgan uyruklu refakatsiz çocukların yaşlarını gösteren teskereleri olmak üzere, menşe ülkelerden getirilen kimlik belgeleri, uygulamada genellikle hukuki bir gerekçe sunulmaksızın, kategorik olarak kabul görmemektedir. Genel vaziyet bu şekilde olumsuz olmasına rağmen, refakatsiz sığınmacı çocuklara avukat ya da koruma görevlileri tarafından eşlik edildiği ya da menşe ülkelerinden getirdikleri kimlik belgelerinin tercüme ettirilerek sunulduğu bazı durumlarda, otomatik yaş testi uygulamasının önüne geçildiği bazı olumlu örneklerle de rastlanabilmektedir.

Refakatsiz sığınmacı çocuklar yaş testi için çocuk polisi tarafından tam teşekküllü devlet hastanelerine gönderilmektedir. Fakat devlet hastanelerinde, refakatsiz sığınmacı çocukların tabi tutulduğu yaş testleri niteliksel olarak yetersiz olmaktadır. Refakatsiz sığınmacı çocuklar, mevzuata aykırı olarak, hem fiziksel hem de psikolojik durumlarının değerlendirildiği kapsamlı bir inceleme yerine, el bileği röntgeninin çekilmesi yoluyla kemik gelişiminin değerlendirildiği bir kemik testinden geçirilmektedir. Kişilerin kemik yapısı iklim, beslenme alışkanlıkları, genetik özellikler gibi birçok farklı faktörden etkilendiği için bu testin sonuçları doğası gereği iki yaş büyük veya küçük arasında değişebilen bir hata payı içermektedir. Ancak yetkili makamlar, refakatsiz sığınmacı çocukların aleyhine olacak şekilde ve kanuna aykırı olarak, bu sonuçların üst sınırını doğru kabul etme eğilimindedir. Bu durum, refakatsiz sığınmacı çocukların kesin olmayan yaş testi sonuçlarına dayanılarak, yetişkin muamelesi görmesi sonucunu doğurmaktadır.

Yaş testi yaptırması istenen refakatsiz sığınmacı çocukların karşılaştıkları bu güçlükleri aşabilmek için kullanılan alternatif bir yol, yaş testinde sadece el bileği kemik gelişiminin değil, bedeninin tamamının ve ayrıca psikolojik gelişim düzeyinin de dikkate alındığı kapsamlı bir değerlendirmenin yapıldığı Adli Tıp Kurumu'na başvurmaktır. Avukatların, tam teşekküllü hastanede yaş tespiti yapılmasına ilişkin mahkeme kararlarına itiraz ederek, bu tespitin Adli Tıp Kurumu'nda yapılmasına karar verilmesini sağladığı olumlu örnekler bulunmaktadır. Adli Tıp Kurumu tarafından yapılan yaş testlerinin çoğu örnekte daha doğru sonuç verdiği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, bu testler de doğası itibariye kesin bir sonuca varmamakta ve geniş bir yaş aralığına işaret etmektedir. Bu durum, yetkili makamların test sonucunu refakatsiz sığınmacı çocukların aleyhine yorumlama riskini tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Nitekim, bu sonuçların yetkili makamlarca belirsiz olması gerekçesiyle kabul edilmediği örnekler bulunmaktadır. Karşılaşılan bu negatif örnekler, yaşıyla ilgili tereddüt giderilmeyen refakatsiz sığınmacı çocukların yaşının küçük olduğunu karine olarak kabul eden mevzuat hükümlerinin pratikte uygulanmadığı sonucuna varılmasına neden olmuştur.

Yaş testine tabi tutulan refakatsiz sığınmacı çocukların test sonucu hakkında rapor düzenleninceye kadarki barınma ihtiyacının karşılanmasından hangi makamın sorumlu olduğuna ve bu süreçte nerede barındırılacaklarına ilişkin mevzuatın açık olmaması nedeniyle, birçok ildeki uygulamada yaş testi yaptırmak durumunda kalan refakatsiz sığınmacı çocuklar bu süreçte polis nezarethanesinde ya da geri gönderme merkezlerinde uzun süreler boyunca tutulabilmektedir. Yaş testi sonucunun çıkması vakit aldığından, refakatsiz sığınmacı çocuklar kendilerine uygun olmayan bu yerlerde uzun süreler boyunca kalmakta, çoğu zaman yetişkinlerle aynı yerde tutulmakta ve kötü muamele teşkil eden çeşitli uygulamalarla karşılaşabilmektedir.

Mevzuatta refakatsiz sığınmacı çocuklara polis merkezleri dahil olmak üzere, bulundukları yerlerdeki yetkili makamlara uluslararası koruma başvurusu yapma imkânı tanınmasına rağmen, çoğu ilde bunun pratikte hayata geçirildiği örneklerle karşılaşmamaktadır. Bu durum, yaş testi neticesinde yaşının on sekiz ve üzerinde olduğu tespit edilen refakatsiz çocuklar açısından özellikle sorun yaratmaktadır, çünkü kendileri hakkında uluslararası koruma başvuru sahiplerinin tabi olduğu usullerin uygulanması ihtimali ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu nedenle, yaşının büyük olduğu tespit edilen refakat-

siz sığınmacı çocuklar uygulamada genellikle yetişkin düzensiz göçmenlere uygulanan usullere tabi tutulup, doğrudan idari gözetim altına alınarak, geri gönderme merkezlerine yollanmaktadır.

Son derece zorlu olan bu tespit süreci, halihazırda oldukça hassas bir durumda olan refakatsiz sığınmacı çocukların bedensel ve zihinsel sağlıklarına ve esenliklerine ciddi zararlar vererek, kendilerini yeniden travmatize etmektedir. Uygulanan yaş testinin refakatsiz sığınmacı çocukların vücut bütünlüğünü ihlal ettiğine dair görüşler de çalıştay katılımcıları tarafından dile getirilmiştir. Tespit sürecinin uygulamada nasıl işlediğine dair kendileriyle aynı konumda olan akranlarından bilgi alan refakatsiz sığınmacı çocuklar, benzer süreçlerden geçecekleri korkusuyla resmi makamlarla irtibata geçip tespit edilmekten kaçınabilmekte ve bu nedenle gereksinim duydukları korumadan mahrum kalabilmektedir.

5.2.2. Kurumlar Arası Koordinasyon Eksiklikleri

Yapısı gereği çok paydaşlı bir sistem olan çocuk koruma sisteminde, refakatsiz sığınmacı çocukların korunması hakkında ASHB'na bağlı kuruluşlardan, İl Göç İdaresi Müdürlüklerine, çocuk polisinden, çocuk mahkemelerine ve sivil toplum kuruluşlarına kadar pek çok kuruma görev ve sorumluluk düşmektedir. Bu yapı, söz konusu kurumlar arasında etkin ve sürekli bir koordinasyon ve iş birliği sağlama gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Ne var ki, gerek mevzuat gerekse uygulamadan kaynaklanan sorunlar nedeniyle, pek çok ilde çocuk koruma sisteminde görev ve sorumluluk üstlenen kurumlar arası ihtiyaç duyulan koordinasyon sağlanamamakta ve bu durum, refakatsiz sığınmacı çocukların korunma ihtiyaçlarının giderilememesine yol açmaktadır.

Bu soruna yol açan en temel etmen, refakatsiz sığınmacı çocukların tespiti ve korunmasından hangi makamın sorumlu olduğunun mevzuatta çelişkili olarak düzenlendiğinden kurumlar arasında farklı yorumlara neden olmasıdır. Mevzuattaki bu belirsizlik nedeniyle çoğu ildeki uygulamada, ASHB ve Göç İdaresi birimlerinin sorumluluk almaktan kaçınarak çocuk polisine yönlendirme yapmaktadır. Benzer şekilde, bazı illerde çocuk polisi de sorumluluklarına aykırı olarak, refakatsiz sığınmacı çocuklarla ilgili işlem yapmaktan imtina edebilmektedir ve refakatsiz sığınmacı çocukları ASHB ve Göç İdaresi birimlerine sevk etmektedir. Kurumlar arası sorumluluk ve iş birliği dağılımının net bir şekilde yapılmadığı bu sistemde, refakatsiz sığınmacı çocuklar ihmal edilmekte ve şiddet ve

istismar risklerine karşı oldukça savunmasız bir durumda bırakılmaktadır. Bir resmi kurumdan diğerine yönlendirme yapıldığı bu karmaşık süreç içerisinde, refakatsiz sığınmacı çocuklardan haber alınamadığı örnekler bulunmaktadır.

Uygulamada en sık rastlanan durumlardan bir diğeri, pek çok resmi kurumun refakatsiz sığınmacı çocukları bildirme yükümlülüğünü yerine getirmemesidir. Katılımcıların aktardığı vakalarda, Türkiye'ye gelerek çeşitli şekillerde çocuk koruma sisteminde sorumluluk sahibi olan kurum ve kuruluşlarla ile temas eden refakatsiz sığınmacı çocuklar hakkında herhangi bir bildirim yapılmadığı ve koruma altına alınmalarının sağlanması için harekete geçilmediği görülmüştür. Bu bağlamda, kimi durumlarda görevli personelin hangi resmi kuruma bildirim yapması konusunda bilgi sahibi olmadığı, bazı hallerde bildirim yapmaya çalışsa da söz konusu koordinasyon ve iş birliği eksiklikleri nedeniyle çabalarının başarıya ulaşmadığı görülmektedir.

5.2.3. Sığınma Prosedürlerine Erişimin Önündeki Bariyerler

Çalıştay katılımcılarının aktarımları, İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin uluslararası koruma başvurusunda bulunmak isteyen refakatsiz sığınmacı çocuklar konusunda farklı uygulamalar sergilediğini ortaya koymuştur. Mevzuatta bunu düzenleyen herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen, İstanbul ve Şanlıurfa dahil olmak üzere bazı illerde, refakatsiz sığınmacı çocukların on sekiz yaşına basana kadar uluslararası koruma başvuruları alınmamaktadır. Bununla birlikte, Yozgat ve Erzurum gibi illerde ise, bu tür bir uygulama bulunmayıp, refakatsiz sığınmacı çocukların ergin olmadan da uluslararası koruma başvuruları alınmaktadır. On sekiz yaşını doldurana kadar uluslararası koruma başvurusu yapmasına izin verilmeyen refakatsiz sığınmacı çocukların, herhangi bir yasal dayanak gösterilmeksizin, bu haklarını kullanımı engellenmektedir. Bu keyfi uygulama, refakatsiz sığınmacı çocukların Türkiye'de bulundukları süre içerisinde sığınma prosedürlerini başlatmaktan alıkoyarak zaman kaybetmelerine neden olmaktadır.

Ergin olana kadar uluslararası koruma başvurusu yapması mümkün olmayan illerde ASHB'ye bağlı kuruluşlarda koruma ve bakım altına alınan refakatsiz sığınmacı çocuklardan sorumlu personel, uygulamada genellikle çocuğun on sekiz yaşını doldurmasına birkaç ay kala İl Göç İdaresi Müdürlükleriyle irtibata geçerek, haklarında sığınma prosedürlerinin işletilmeye başlamasını sağlamaktadır. Uluslararası koruma talepleri bu şekilde bulundukları yerdeki İl

Göç İdaresi Müdürlüklerine iletilen refakatsiz sığınmacı çocuklar, reşit olup kuruluşlardan ayrıldığında, kendi görüşlerine de başvurularak, tercih ettikleri uluslararası koruma kaydına açık olan illere sevk edilmektedir. Bununla birlikte, refakatsiz sığınmacı çocukların reşit olduğunda uluslararası koruma taleplerinin iletildiği bazı İl Göç İdaresi Müdürlükleri, ne kayıt almakta ne de kayda açık bir ile yönlendirme yapmaktadır. Yetişkin olduktan sonra uluslararası koruma talebinde bulunmaya çalışan bazı refakatsiz sığınmacı çocukların kayıt yapması bu şekilde engellenerek, düzensiz göçmen muamelesi gördüğü ve idari gözetim altına alındığı örnekler de bulunmaktadır.

Bazı illerdeki uygulamada, sığınma prosedürüne girerek kayıt yaptırmamış olan refakatsiz sığınmacı çocuklar adına 99'la başlayan bir yabancı kimlik numarası atandığı ve buna bağlı bir kimlik kartı düzenlendiği görülmektedir. Ancak bu kimlik numarasının hukuki mahiyetinin ne olduğu konusunda bir belirsizlik mevcuttur. Nitekim mevzuatta sığınma prosedürüne girmeyen ve dolayısıyla kayıt altına alınmayan yabancılar için bu türden bir kimlik numarasının atanmasına dayanak oluşturacak herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Mevzuat sığınma prosedürüne giren yabancılar için ise, hangi hallerde bir kimlik kartı düzenleneceğine ilişkin açık hükümler içermektedir. Ancak refakatsiz sığınmacı çocuklar için çıkarılan söz konusu kimlik numarası ve kimlik kartının bu hükümler kapsamına girdiğini söylemek mümkün değildir.

Pratikte karşılaşılan son derece sorunlu diğer bir uygulama ise, refakatsiz sığınmacı çocukların İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından gerçekte kendilerinin bakımını üstlenmeyen komşusu, uzaktan bir akrabası gibi kişilerin refakatine kaydedilmesidir. Bu durum, refakatsiz sığınmacı çocukların uluslararası korumaya erişimini engelleyen sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin, refakatine yazıldığı kişinin uluslararası koruma başvurusunun reddedildiği durumlarda, refakatsiz sığınmacı çocuk açısından da uluslararası koruma başvurusu reddedilmiş sayılabilmektedir. Benzer şekilde, refakatine yazıldığı kişinin menşe ülkesine gönüllü geri dönmek istediği hallerde, uluslararası koruma statüsü hem kendisi hem de gerçekte refakatinde olmayan çocuk bakımından sona erdirilmektedir. Bazı illerde Göç İdaresi Müdürlükleri refakatsiz sığınmacı çocuğun dosyasını, gerçek dışı olarak refakatine yazıldığı kişinin dosyasından ayırmamakta ve dosyaların ayrılması için başvuru alan idare mahkemeleri refakatsiz sığınmacı çocukların bu konuda taraf ehliyeti bulunmaması gerekçesiyle bu talepleri reddetmektedir.

5.2.4. İdari Gözetim Uygulamasındaki Sorunlar

Katılımcıların sahada karşılaştıkları uygulamalara dair yaptıkları paylaşımlara göre, refakatsiz sığınmacı çocuklar genellikle yetersiz yapılan yaş testi sonucunda yetişkin olarak tespit edildikten sonra her koşulda düzensiz göçmen muamelesi gördüğü için ya da sınırı düzensiz geçmeye çalışırken polis tarafından yakalanarak idari gözetim altına alındıktan sonra geri gönderme merkezlerine gönderilmektedir. Bunların yanı sıra, yaş testine tabi tutulan refakatsiz sığınmacı çocuklar, test sonucu belli oluncaya kadar kendilerine hangi makam tarafından barınma hizmeti sağlanacağına ilişkin mevzuatın açık olmaması nedeniyle, haklarında alınan bir idari gözetim kararı bulunmamasına rağmen, çoğu zaman uzun sürebilen bu süreç boyunca, geri gönderme merkezlerinde tutulabilmektedir.

Bu örnekler, sadece on altı yaşını doldurmuş düzensiz göçmen statüsündeki refakatsiz sığınmacı çocukların geri gönderme merkezlerinde tutulabileceğini düzenleyen mevzuat hükümlerine aykırılık teşkil eden uygulamaları da içermektedir. Üstelik, mevzuata aykırı bu uygulamalar neticesinde, çocuklara uygun olmayan geri gönderme merkezlerine gönderilen refakatsiz çocuklar, burada yetişkinlerle birlikte ve kötü koşullar altında tutulabilmektedir. Bazı illerdeki geri gönderme merkezlerinde, refakatsiz sığınmacı çocukların yetersiz beslendiği, hijyen gereksinimlerinin karşılanmadığı, kapasitenin üzerinde aşırı kalabalık koşullarda tutulduğu, kötü muamele teşkil eden uygulamalara maruz bırakıldığı örneklerle rastlanabilmektedir.

Bu konuyla ilgili vurgulanması gereken önemli bir sorun ise, neredeyse her ildeki uygulamada, refakatsiz sığınmacı çocuklar dahil olmak üzere, tüm sığınmacılar hakkında özgürlüklerinden yoksun bırakılmaları sonucunu doğuran bir tedbir olan idari gözetim kararı alınması yerine, mevzuatta öngörülen idari gözetime alternatif tedbirlerin⁶⁹ uygulanmasının tercih edilmemesidir. Alınan idari gözetim kararlarında, alternatif tedbirlere hükmedilmemesinin gerekçesi açıklanmamaktadır. Her ne kadar idari gözetim, mevzuatta açıkça belirlenen gerekçeler ve düzenlenen usuller çerçevesinde, istisnai olarak başvurulması gereken bir tedbir olsa da, refakatsiz sığınmacı çocukların idari

69 YUKK, Madde 57/A. 2019 yılında getirilen bu düzenlemenin nasıl uygulanacağı konusunda 14 Eylül 2022 tarihli 31953 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik bulunmaktadır.

gözetime alındığı örneklerde de olduğu gibi, çoğu zaman keyfi bir şekilde uygulanmaktadır.

Öte yandan, sığınma prosedürlerinde yapıldığı gibi, geri gönderme merkezlerinde idari gözetim altında tutulan refakatsiz sığınmacı çocukların, gerçekte kendilerinin bakımını üstlenmeyen, kimi zaman hiç tanımadıkları kişilerin refakatine yazılması sıklıkla karşılaşılan bir uygulamadır. Bu durum, idari gözetime ya da böyle bir karar varsa sınır dışına itiraz davalarında, refakatsiz sığınmacı çocuğun durumunun, refakatine yazıldığı kişiden bağımsız olarak değerlendirilmesini engellemektedir. Bununla birlikte, bazı örneklerde, menfaati ihlal edilen herkesin idari işleme itiraz etme hakkı bulunmasına dayanılarak veya hem çocuğun kendisinden hem de refakatçisi olarak yazılan kişiden bu kaydın hatalı olduğuna dair bir beyan alıp geri gönderme merkezleri ya da İl Göç İdaresi Müdürlüklerine sunarak, refakatsiz sığınmacı çocuk hakkında bireysel işlemlerin yapılmasını sağlamak mümkün olabilmektedir.

5.2.5. Hukuki Destek ve Temsile Erişimdeki Güçlükler

Refakatsiz sığınmacı çocukların hukuki destek ve temsile erişimini engelleyen sorunların başında, kendilerine sahip oldukları haklar ve adli yardım dahil olmak üzere yararlanabilecekleri hizmetler konusunda yetkili makamlar tarafından yeterli farkındalık ve bilgilendirme yapılmaması gelmektedir. Bu nedenle, refakatsiz sığınmacı çocuklar genellikle böyle bir hizmetten yararlanabilecekleri konusunda bilgi sahibi olmadıkları için baroların adli yardım bürolarına bizzat ulaşmamaktadır. Refakatsiz sığınmacı çocukların hukuki danışmanlık hizmeti almak amacıyla daha çok mülteci hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla irtibat kurdukları ve bazı durumlarda bu sivil toplum kuruluşlarının kendileri adına adli yardım yönlendirmesi yaptıkları gözlemlenmektedir.

Refakatsiz çocukların hukuki desteğe erişiminin sağlandığı durumlarda ise, adli yardım hizmetlerinin işleyişinde süregelen tercüman bulamama sıkıntısı, yeterli ödenek olmaması, geri gönderme merkezlerinden adli yardıma ulaşmanın güç olması, ulaşıldığında ise şehir merkezinden uzak olması sebebiyle geri gönderme merkezine gidecek avukat bulunamaması gibi tüm sığınmacı dosyalarında gündeme gelen belli başlı meseleler, refakatsiz sığınmacı çocukların dosyalarında da söz konusu olmaktadır. Adli yardım hizmetleriyle ilgili katılımcılar tarafından ortaklaşa dile getirilen sorunlardan biri, verilen

hukuki desteğin niteliğine ilişkindir. Adli yardım hizmeti sağlayan avukatların mülteci hukuku alanında uzmanlaşmasına yönelik bilhassa son yollarda önemli gelişmeler kaydedilse de doğrudan doğruya ve özel olarak refakatsiz sığınmacı çocuklara yönelik bir yetkinliğin henüz tatminkâr bir seviyeye ulaşmamış olduğu ve kapasite geliştirme çalışmalarına ihtiyaç olduğu görüşü paylaşılmaktadır.

Bununla birlikte, refakatsiz sığınmacı çocukların adli yardım hizmetlerinden faydalanarak hukuki desteğe ulaştığı her durumda, avukatlar tarafından hukuki olarak temsil edilmeleri mümkün olamamaktadır. Her ne kadar avukatların baroların verdiği adli yardım görevlendirme yazısı ile vekaletname göstermeden hukuki temsil faaliyetlerini gerçekleştirebileceği mahkeme kararları⁷⁰ tarafından teyit edilse de gerek idare gerekse çocuk mahkemeleri nezdindeki işlemlerde vekaletname aranmaya devam etmektedir. Ancak pek çok ilde görev yapan avukatlar, refakatsiz sığınmacı çocuklar adına vekaletname çıkarma hususunda engellerle karşılaşmaktadır. Refakatsiz sığınmacı çocukların ergin olmamaları nedeniyle bir avukatı vekil tayin etme konusunda fiil ehliyetine sahip olmamaları gerekçesiyle vekalet çıkarılamaması en sık karşılaşılan engeldir. Bazı avukatların vekâletname ile ilgili bu soruna bulduğu çözüm, refakatsiz sığınmacı çocuğun kendisini hukuki olarak temsil etmesi için yetkilendirdiği konusunda kamu personeli huzurunda bir muvafakatname düzenlemektir. Ayrıca, çocukların vekalet vermeye ehil olmaması nedeniyle, baroların adli yardım büroları ihbar usulüyle avukat görevlendirebilmektedir.

5.3. Çocuk Mahkemeleri Nezinde Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Talepleri

ÇKK uyarınca, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlere, diğerlerinin yanında, ASHB'nin istemi üzerine çocuk mahkemeleri hükmetmektedir. Çocuk mahkemelerinin ayrıca, re'sen harekete geçerek,

70 Örneğin, Ankara 1. İdare Mahkemesi, E: 2016/2121, K: 2017/186, 25.01.2017. Bu kararda, vekaletnamenin geçerlilik şartı olmayıp ispat şartına dair bir belge olduğuna ilişkin halihazırda öğreti ve içtihatla yerleşik olan bir görüş tekrar tasdik edilmiştir. Bu itibarla, yabancılara ilişkin iş ve işlemlerin takibinde avukatlar tarafından vekaletname sunulmasına gerek duyulmaksızın resmi kurum ve kuruluşlar nezdinde hukuki yardımda bulunulabileceğine hükmedilmiştir.

korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında bu tedbirlerin uygulanmasına karar verme yetkisi bulunmaktadır⁷¹. Çocuk mahkemelerinin re'sen bu tedbirlere hükmetme yetkisinin bulunması, bu tedbirlerin alınması için çocuk mahkemelerine ihbar niteliğinde bir başvuru yapılabilmesine de olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, korunma ihtiyacı olan refakatsiz sığınmacı çocuklar hakkında, çocuk mahkemelerine müracaat edilerek, koruyucu ve destekleyici tedbirlere hükmedilmesini talep etmek mümkün olmaktadır.

İdari makamlarca yürütülen tespit işlemlerinin gereği gibi yerine getirilmemesi ve refakatsiz sığınmacı çocukların tespit edilmedikleri için korumaya erişememeleri karşısında, doğrudan yargısal makamlara başvurulması koruma altına alınabilmeleri bakımından alternatif bir yol sunmaktadır. Çocuk mahkemelerine refakatsiz sığınmacı çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler uygulanmasına hükmedilmesi için yapılan talepler çoğu zaman kabul edilmektedir. Bu nedenle, çocuk mahkemeleri refakatsiz sığınmacı çocuklara derhal koruma ve bakım sağlamak için alternatif bir başvuru yolu olarak kullanılabilir.

ÇKK, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirleri tahdidi olarak sıralamaktadır⁷². ÇKK'ya göre bunlar, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Korunma ihtiyacı olan refakatsiz sığınmacı çocuklar açısından, bu tedbirler arasında bakım tedbiri, gereksinimlerini karşılaması bakımından daha hayati ve önceliklidir. Bakım tedbiri, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine olanak tanıyan bir tedbir olduğundan⁷³, refakatsiz sığınmacı çocukların korunma gereksinimlerine çözüm bulmakta daha kapsamlı imkanlar sunmaktadır. Bu nedenle, refakatsiz sığınmacı çocuklar hakkında çocuk mahkemelerinden bakım tedbirinin uygulanmasına hükmetmesini talep etmek çocuğun yüksek yararına daha uygun bir yol olabileceği değerlendirilmektedir.

ÇKK hükümlerine göre, çocuk mahkemeleri tedbir kararı vermeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yapılmasını isteyebilmektedir⁷⁴. Çocuk mahkemele-

71 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 7/1.

72 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 5.

73 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 5/1-c.

74 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 7/2.

ri, çocuğun ihtiyacına uygun olarak, acil koruma kararı alabilmekte ve çocuk hakkında bir ya da birden fazla tedbirin uygulanması gerektiğine hükmedebilmektedir⁷⁵. Tedbir talepleri, çocuk mahkemeleri tarafından kural olarak duruşmasız olarak karara bağlanmakla birlikte, zaruret görülmesi halinde duruşma yapılması da söz konusu olabilmektedir⁷⁶. ÇKK, bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesinden ASHB'ni sorumlu tutmaktadır. Buna göre, ASHB kendisine intikal eden çocukla ilgili olarak gerekli önlemleri alarak, çocuğu resmi veya özel kuruluşlara yerleştirecektir⁷⁷. Tedbirin uygulaması, çocuğun on sekiz yaşını doldurmasıyla beraber, kendiliğinden sona erecektir⁷⁸. ASHB Yönergesi'ne göre, kuruluşlarda kalan refakatsiz sığınmacı çocuklar on sekiz yaşını doldurmasına üç ay kala, Göç İdaresi İl Müdürlükleriyle irtibata geçilerek, sığınma prosedürlerine erişimi için gerekli işlemlerin yapılması sağlanacaktır⁷⁹.

5.4. Çocuk Mahkemesi Kararları

ÇKK kapsamında korunma ihtiyacı olan çocuk kapsamında olan refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimi için çocuk mahkemelerine ihbar niteliğinde bir başvuru yapmanın olumlu sonuç verdiği pek çok örnek olmuştur. Çocuk mahkemeleri, idari makamların aksine, daha çocuk dostu bir yaklaşım benimsemekte ve refakatsiz çocukların derhal kendilerine uygun bakım ve korumadan faydalandırılmasına yönelik kararlar vermektedir. Emsal niteliğindeki bu kararlardan bazılarının özetlerine aşağıda yer verilmektedir.

■ Ankara 3. Çocuk Mahkemesi'nin 20 Mart 2018 tarihli tedbir kararı (Talep Tarihi: 20 Mart 2018)

"İhbarda bulunan Ankara Barosu Adli Yardım Merkezi İvedi Ataması tarafından görevlendirilen Av. G... Y...'ın 20/03/2018 tarihli dilekçesi ve ekindeki evrakın mahkememize gönderilmesi üzerine yapılan incelemede: Ankara Barosu Adli Yardım Merkezi tarafından 20/03/2018 tarihinde ivedi atama yoluyla kemik yaşı tespitine

75 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 7/3.

76 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 13/1.

77 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 10.

78 Çocuk Koruma Kanunu, Madde 7/6.

79 Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 11/1.

göre 14-15 yaş olduğu belirtilen Afganistan uyruklu M... V...’in ülkelerinde yaşanan savaş ortamında annesi ve kardeşi ile birlikte kaçarak 01/03/2015 tarihinde Türkiye’ye kaçak olarak giriş yaptığı, annesi ile kardeşini bulamayıp nerede olduklarını bilmediği, Türkiye’de kalacak yerinin olmadığı dikkate alındığında çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir uygulanmasının talep edilmesi üzerine mahkememizce evrak üzerinde yapılan inceleme sonucunda öncelikle 30 günlük süre ile sınırlı olmak üzere acil korunma kararı verilmesinin sağlıklı olacağı düşünülmüş olarak aşağıdaki hüküm kurulmuştur:

HÜKÜM:

- 1- Yukarıda açık kimlik bilgileri yazılı çocuk M... V... hakkında 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 9/1-2 maddesi uyarınca 30 gün ile sınırlı olmak üzere ACİL KORUNMA ALTINA ALINMASINA, Çocukla görüşülerek hazırlanacak sosyal inceleme raporu kurum tarafından mahkememize gönderildiğinde çocuğun durumunun yeniden değerlendirilmesine,*
- 2- Karardan bir örneğin gereği için Ankara Valiliği Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne gönderilmesine,*
- 3- Karar gereği çocuğun ilgili kuruma teslim edilmesi için Ankara Çocuk Şube Müdürlüğüne yazı yazılmasına,*
- 4- Karardan birer örneğin korunmaya muhtaç çocuk müdafisine elden verilmesine...*

6

REFAKATSİZ SIĞINMACI ÇOCUKLARLA İLETİŞİMDE GÖZETİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Refakatsiz sığınmacı çocuklara hukuksal korumaya erişimlerini sağlamak amacıyla danışmanlık hizmeti veren kişilerin, kendileriyle iletişime geçerken dikkat etmesi gereken bazı temel hususlar bulunmaktadır. Hizmet sağlayıcılar, refakatsiz çocuklar söz konusu olduğunda, çocuklarla ilgili vaka yönetimi konusundaki genel ilkelere uygun davranmalıdır.

Çocuklarla ilgili vaka yönetimi konusunda izlenilmesi gereken temel ilkeler ve bunların getirdiği gereklilikler şu şekildedir⁸⁰:

- *Zarar vermeme*: çocuğu desteklemek için tasarlanan eylemlerin ve müdahalelerin çocuğu daha fazla zarara maruz bırakmamasına dikkat edilmelidir.
- *Çocuğun yüksek yararına öncelik verme*: vaka yönetimi sürecinde alınan tüm kararlarda neyin çocuğun yararına olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.
- *Ayrımcılık yapmama*: çocuklar cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum, ırk, din, etnik köken, engellilik durumu, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği gibi kişisel özelliklerinden dolayı ayrımcılığa uğramaktan korunmalıdır.
- *Etik standartlara bağlı kalma*: Çocuklarla çalışan kurumlar ve personel için mesleki etik standartları ve davranış kuralları geliştirilmeli ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır. Bu bağlamda, çocuğa yerine getirilemeyecek ta-

80 Çocuk Koruma Çalışma Grubu, *Çocuk Koruma ve Vaka Yönetimi Hakkında Kuruluşlar Arası Rehber İlkeler*, Ocak 2014, http://www.cpcnetwork.org/wp-content/uploads/2014/08/CM_guidelines_ENG_.pdf.

ahhütlerde bulunulmamalı, çocuğun hayatını tümünden değiştirecek bir kahraman rolü oynanmamasına dikkat edilmelidir.

- *Gizlilik:* çocukla ilgili hassas bilgiler sadece bu bilgiye zorunlu olarak ihtiyaç duyan kişilerle paylaşılmalıdır. Hizmet sağlayıcılara danışan çocuklar hakkında toplanan veriler korunmalı ve bu verilere erişime yalnızca danışanların açık rızası olduğu takdirde izin verilmelidir.
- *Hesap verilebilirlik:* Çocuk vaka yönetimine dahil olan kurumlar ve personel, eylemlerinden ve bu eylemlerin sonuçlarından çocuğa karşı sorumludur.
- *Çocuk dostu ve çocuk merkezli özellikler taşıyan vaka yönetimi:* sağlanan hizmetler çocuklar için uygun ve erişilebilir şekillerde sunulmalı ve çocukların ihtiyaçlarını ve çıkarlarını merkeze almalıdır.
- *Çocukların katılımının kolaylaştırılması:* vaka çalışanları, çocuklara katılım hakları konusunda bilgilendirme yapmaktan sorumludur.
- *Kurumlar arası eşgüdüm ve iş birliği kurma:* çocuk koruma sisteminde sorumluluk üstlenen paydaşlar arasında koordinasyon sağlanmalıdır.
- *Bildirim yükümlülüğüne riayet etme:* korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında kurum ve kuruluşlar kanuni bildirim yükümlülüklerini, çocuğa bilgi vererek, yerine getirmelidir.

Refakatsiz sığınmacı çocuklara hizmet sağlayan kişiler ayrıca, çocuğun yüksek yararının değerlendirilmesi ve belirlenmesi ile çocuk dostu bilgi aktarımı konularında uzman yetkinliğine sahip olmalıdır⁸¹. Çocuğun yüksek yararının değerlendirilmesi ve belirlenmesi, yaşa özgü mülakat tekniklerini iyi bilmeyi, yaş ve olgunluğu değerlendirme becerisine sahip olmayı, çocuk haklarına hâkim olmayı, cinsiyete karşı duyarlılık kazanmayı, kültürel, dini ve sosyoekonomik koşulların çocuğun üzerindeki etkilerini anlayabilmeyi ve çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimini kavrayabilmeyi içeren bir uzmanlık gerektirmektedir.

81 Çocuk dostu bilgi aktarımı konusunda bkz. Avrupa Konseyi, *Göç Halindeki Çocuklara Çocuk Dostu Bilgi Nasıl Aktarılır: Ön Saflarda Yer Alan Görevliler İçin El Kitabı*, Aralık 2018, <https://rm.coe.int/go-c-halindek-i-cocuklara-cocuk-dostu-bilgi-nas-l-aktar-l-r-2020/1680a1d0f8>. Çocuğun yüksek yararının belirlenmesi konusunda bkz. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *Çocuğun Yüksek Yararı Prosedür Yönergeleri: Çocuğun Yüksek Yararı Değerlendirilmesi ve Belirlenmesi*, Mayıs 2021,

Hizmet sağlayıcılar, refakatsiz sığınmacı çocukların homojen bir grup olmadığını ve her birinin kendine has kişisel hikayesi olduğunu her zaman göz önünde bulundurarak, göç etmelerine yol açan nedenlerin ve göç yolculuklarında karşılaştıkları güçlüklerin farklılaştığının bilinciyle hareket etmelidir.

Çocuk koruma sisteminin içerisine giren refakatsiz sığınmacı çocuklara, hizmet sağlayıcılar tarafından sürecin her aşamasında sahip oldukları haklar, yararlanabilecekleri hizmetler ve onları etkileyen usuller hakkında yaşlarına, uygunluk düzeylerine, dillerine, cinsiyetlerine ve kültürlerine uyarlanmış çocuk dostu bilgi verilmelidir. Bilgi verirken hem sözlü hem de sözlü olmayan iletişim tekniklerine dikkat edilmeli ve çocuk ile güven ilişkisinin kurulması sağlanmalıdır. Refakatsiz sığınmacı çocukların, LGBTİ+, insan ticareti mağduru, cinsel istismar mağduru, travma sonrası stres bozukluğu, engel durumu ya da kronik rahatsızlığı olup olmadığı göz önünde bulundurulmalı ve bu durumlarından kaynaklanan özel ihtiyaçları ve hassasiyetleri gözetilmelidir. Refakatsiz sığınmacı çocuklarla iletişim kuran hizmet sağlayıcılar, çocuğu aktif bir şekilde dinlemeli, görüşme sırasındaki sessizliklerine saygı göstermeli, çocuğun anlattıklarını doğru anlayıp anlamadığına dair kendisinden teyit almalı, tavsiye vermeden önce iznini almalı, gerçekleşmesi mümkün olan hedefler belirlemesine yardımcı olarak, son kararı kendisine bırakmalıdır. Çocuk stres belirtileri gösterdiğinde, bunalmış gözüktüğünde ya da görüşmeye engel başka bir durum olduğunda iletişim hemen sonlandırılmalıdır.

7

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimini güçlendirmek amacıyla Mülteci Hakları Merkezi şu şu değerlendirme ve önerileri paylaşmaktadır:

- Yetkili makamlar tarafından refakatsiz sığınmacı çocuklara ilişkin detaylı veri toplanmalı ve bu veriler kamuya açık olarak yayınlanmalıdır.
- Refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasına ilişkin hükümlerin yer aldığı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından çıkarılan Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar Yönergesi hükümleri tespit işlemleriyle ilgili görev ve sorumluluk dağılımı konusunda birbiriyle uyumlu hale getirilmeli ve belirsizlikler giderilmelidir.
- Refakatsiz sığınmacı çocukların her şeyden önce çocuk oldukları akılda tutulmalı, yasal bir statü taşıyıp taşımadıklarına bakılmaksızın, Çocuk Koruma Kanunu'nda korunma ihtiyacı olan çocuklara tanınan haklar ve güvencelerden etkin bir biçimde faydalanmaları sağlanmalıdır. Bunun için çocuk koruma sisteminde görev ve sorumluluk üstlenen kurumlar arası etkin ve sürdürülebilir iş birliği ve koordinasyon kurulmalıdır.
- Refakatsiz sığınmacı çocuklar, her durumda değil, sadece kanunda belirlendiği gibi, yaşıyla ilgili şüphe olması halinde, yaş tespiti işlemlerine tabi tutulmalıdır. Menşe ülkelerinden getirdikleri yaşlarını gösterir kimlik belgeleri, delil niteliği sorgulanmaksızın, kategorik olarak reddedilmemelidir. Yaşlarıyla ilgili şüphe giderilmediği takdirde küçüklük karinesi uygulanmalı ve kendilerine çocuk olarak muamele edilmelidir.

- Yaş tespiti işlemlerinde refakatsiz sığınmacı çocuklar, sadece kemik yaşlarının değerlendirildiği tıbbi testlerden değil, psikososyal gelişim düzeylerinin de dikkate alındığı kapsamlı incelemelerden geçirilmelidir. Uygulanan kemik testlerinin bilimsel hata payı içerdiği ve kesin sonuçlar vermediği kabul edilmelidir. Kesin olmayan test sonuçları, refakatsiz sığınmacı çocukların aleyhine olacak şekilde yorumlanmamalıdır.
- Refakatsiz sığınmacı çocuklara, yaş sınırlaması getirilmeksizin, uluslararası koruma başvurusunda bulunma hakkı tanınmalı ve sığınma prosedürlerinde yasal güvencelerden faydalanmaları sağlanmalıdır.
- Refakatsiz sığınmacı çocuklar hakkında resmi kayıtlar doğru tutulmalı, gerçek dışı refakat gösteren hatalı kayıtlar düzeltilmelidir.
- Refakatsiz sığınmacı çocuklar idari gözetime alınmamalıdır.
- Refakatsiz sığınmacı çocuklara sahip oldukları haklar ve güvenceler hakkında çocuk dostu bilgi aktarılmalı, idari ve yargısal süreçlerde hukuki destek ve temsilden yararlanmaları teminat altına alınmalıdır.
- Refakatsiz çocuklarla ilgili çalışan avukatların, sığınma hukuku ve çocuk hakları konusunda kapasiteleri güçlendirilmeli ve hukuki destek arzı nitelikli hale getirilmelidir.
- Barolarca adli yardım sisteminin işleyişinde süregelen yeterli tercüman ve ödenek sorununu ortadan kaldıracak adımlar atılmalıdır.
- Adli yardım bürolarının görevlendirme yazıları, avukatların refakatsiz çocukları temsil edebilmesi için yeterli olmalı ve noter tasdikli vekaletname aranmamalıdır.
- Refakatsiz sığınmacı çocukların korumaya erişimini güçlendirmek için başta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi olmak üzere, uluslararası başvuru mekanizmaları hem sivil toplum kuruluşları hem de avukatlar tarafından daha etkin bir biçimde kullanılmalıdır.
- Refakatsiz sığınmacı çocukların korunmasına ilişkin ulusal mahkeme içti-hatları geliştirilmeli, korumaya erişimlerini engelleyen yaygın ve sistematik uygulamalar stratejik davalama konusu yapılmalıdır.

8

KAYNAKÇA

Uluslararası Kaynaklar

Hukuki Metinler

- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çocuk Hakları Sözleşmesi, 20 Kasım 1989.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek ve Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü, 25 Mayıs 2000.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek Çocuk Faahşeliği, Pornografisi ve Satışı ile İlgili Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol, 16 Mart 2001, A/RES/54/263.
- Birleşmiş Millet İnsan Hakları Konseyi, *Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol*, 14 Temmuz 2011, A/HRC/17/18.
- Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol Kapsamındaki Usul Kuralları*, 16 Nisan 2013, CRC/C/62/3.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Genel Yorum No. 12: Çocuğun Katılım Hakkı*, 20 Temmuz 2009, CRC/C/GC/12.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Genel Yorum No. 6: Menşeye Ülkelere Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklarla İlgili Gözetilecek Hususlar*, 1 Eylül 2005, CRC/GC/2005/6.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Genel Yorum No. 14: Çocuğun Yüksek Yararının Öncelikli Olarak Gözetilmesi Hakkı*, 29 Mayıs 2013, CRC/C/GC/14.

Kararlar

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, N.B.F./İspanya Kararı, 27 Eylül 2018, CRC/C/79/D/11/2017.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, M.B.S./İspanya Kararı, 28 Eylül 2020, CRC/C/85/D/26/2017.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, R.Y.S./İspanya Kararı, 4 Şubat 2021, CRC/C/86/D/76/2019.

Raporlar

- Çocuk Koruma Çalışma Grubu, *Çocuk Koruma ve Vaka Yönetimi Hakkında Kuruluşlar Arası Rehber İlkeler*, Ocak 2014, http://www.cpcnetwork.org/wp-content/uploads/2014/08/CM_guidelines_ENG_.pdf.
- Avrupa Konseyi, *Göç Halindeki Çocuklara Çocuk Dostu Bilgi Nasıl Aktarılır: Ön Saflarda Yer Alan Görevliler İçin El Kitabı*, Aralık 2018, <https://rm.coe.int/goc-halindek-i-cocuklara-cocuk-dostu-bilgi-nas-l-aktar-l-r-2020/1680a1d0f8>.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *Çocuğun Yüksek Yararı Prosedür Yönergeleri: Çocuğun Yüksek Yararı Değerlendirilmesi ve Belirlenmesi*, Mayıs 2021, <https://www.refworld.org/docid/5c18d7254.html>.
- UNICEF Türkiye, "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne Başvuru Usulü ile Güncel On Komite Kararı," 2022.
- Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği Göç ve Mülteciler Özel Temsilcisi Büyükelçi Drahoslav Štefánek tarafından Türkiye'ye gerçekleştirilen ülke ziyareti ertesi hazırlanan durum tespiti raporu, 29 Kasım 2021, Bilgilendirme Belgeleri: SG/Inf(2021)35, <https://rm.coe.int/report-of-the-fact-finding-mission-to-turkey/1680a4b673%20-%20600>.
- Avrupa Birliği Komisyonu, AB Genişleme Politikasına İlişkin 2022 Bilgilendirmesi: 2022 Türkiye Raporu, 12 Ekim 2022, SWD(2022) 333 nihai, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf.

Ulusal Kaynaklar

Mevzuat

- Çocuk Koruma Kanunu, (R.G., 15/7/2005, No. 25876).
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (R.G., 11/4/2013, No. 28615).
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (R.G., 7/3/2016, No. 29656).
- Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (R.G. 25/10/ 2015, No. 152065).
- İdari Gözetime Alternatif Yükümlülöklere İlişkin Yönetmelik (R.G. 14/9/2022, No.31953).
- Avukatlık Kanunu (R.G. 7/4/1969, No. 13168).

Kararlar

- Ankara 1. İdare Mahkemesi Kararı, (E: 2016/2121, K: 2017/186, 25.01.2017)

Mülteci Hakları Merkezi / Refugee Rights Türkiye

Barbaros Mahallesi Başkan Sokak No.14

Üsküdar İstanbul

T: +90 850 218 48 30

E: info@mhd.org.tr

www.mhd.org.tr